

ČOAHKKÁIGEASSU KORONALÁVDEGOTTI RAPORTA

Lávdegotti válđoárvoštallamat ja ávžžuhusat

Dát čeahkkáigeassu lea ideanttalaš kapihtal 16:in Koronalávdegotti raporttas.

Álggahus – Eiseválddiid deháleamos doaimmat pandemijas

Ráđđehusas lea alimus politihkalaš ovddasvástádus gieđahallat našuvnnalaš roasuid¹. Roasu dovdomearkan lea leat eahpesávahahtti dilli mas lea garra eahpesihkarvuhta ja vejolaččat dohkketmeahttun váikkuhusat sidjiide geaidda čuohtá.² Covid-19-pandemija lei roassu mánggain iešvuodain mii bijai Norgga roassogieđahallanvuogádaga ja servodaga deattu vuollái. Earenoamášvuhta dán roassus sáhtá čeahkkáigessot čuoovvovaš lági mielde:

- Roassu čuožai olles riikii.
- Roassu lei bistil, mas ledje mánga fáhkkaččat muttu.
- Roassu lei surggiidraštideaddji, ja čuožai stuora oassái servodagas.
- Roassu lei rájiiidraštideaddji, mas roassu vuolggasadji ja dynamihkka lei globála.
- Dehálaš gaskaomiid, boahkuid ja njoammueastadanbieregasiid bokte, ferteje háhkat eará riikkain.
- Roassogieđahallama ovddasvástideaddjit ledje ieža njuolgut váikkuhuvvon roassus.³

Koronalávdegotti válđoárvoštallan lea ahte Norgga eiseválddit obbalaččat gieđahalle covid-19-pandemija bures. Norga ceavzá bures guovddáš boaduseavttuin buohtastahtton muđui Eurohpain ja máilmmiin, ovdamearkka dihte relatiiva vuollegis jápminloguin. Čuoovvovaččas áigu lávdegoddi čilget iežas váldoveardidemiid ja ávžžuhusaid. Kapihtal lea juhkon guovtti oassái. Vuosttaš oasis lea obbalaš árvoštallan norgga eiseválddiid ollislaš pandemija-gieđahallamis gaskkal njukčamánu 2020 ja golggotmánu 2022. Nuppi oasis árvoštallat spesifihkalaččat eiseválddiid gieđahallama omikronvariánttain áigodagas 1.b. skábmamánu 2022 rájes. Koronalávdegotti deháleamos veardideamit ja vuoruhuvvon ávžžuhusat eiseválddiide čeahkkáigessojuvvojit vuollelis.

Eiseválddiid ollislaš gieđahallan pandemijas

Politiikalaš jođiheapmi ja doaibmafápmu

Vásáhusat koronapandemija dáfus čájehit ahte našuvnnalaš roassu mii gáibida doaibmabijuid álbmoga ektui, gáibida politiikalaš jođiheami ja doaibmanávcca. Lávdegoddi árvoštallamis bohtá ovdan ahte sihke Solberg-ráđđehus ja Støre-ráđđehus leat čájehan dákkár jođiheami.

Koronalávdegoddi oaivvilda ahte lei mearrideaddjin lobálašvuhtii ja luohtámuššii ahte njoammueastadandoaibmabijut mearriduvvojedje, dahje ovttaráđiid álbmotválljen áirasiiguin, sihke báikkálaččat ja našuvnnalaččat. Koronapandemija dagahii hálddašeamái ja mearrideaddjiide lossa

¹ Meld. St. 5 (2020-2021) *Samfunnssikkerhet i en usikker verden*.

² Veileder til samfunnssikkerhetsinstruksen. Versjon 2019 (Versjon 1.0), side 9.

³ NOU 2022: 5 *Myndighetenes håndtering av koronapandemien - del 2*, s. 41.

váttisvuodaid mat loktejuvvoje politihkalaš dássái. Go váddáseamos vuoruheamit dahkkojuvvojedje maŋŋil politihkalaš vihkkedallamiid riikka dásis, de dat čielggasmahtii ráđđehusa politihkalaš ovddasvástádusa roasuid hálddašeamis ja dagahii ahte doaibmabijut dorjojuvvojedje.

Árrat njukčamánu 2020:s ráhkadii ráđđehus jođánit nationála strategiija ja gearggusvuodaplána koronapandemiija gieđahallamii, mii attii oktasaš áigumuša ja mihtu almmolaš eiseválddiid gieđahallamii, ja nannii vuorddehahttivuođa ja ipmárdusa njoammuneastadeami doaibmabijuide. Vuosttaš strategiija dohkkehuvvui miessemánu 7.b. 2020:s, ja rievdaduvvui maŋŋel mángii. Ráđđehus deattuhii heivehit strategiija ja plána dađistaga go roassu ovdánii, ja strategiija lei dainna lágiin dehálaš stivrenreaidun eiseválddiide. Koronalávdegoddi lea seammás ovttaoavilis Koronakommišuvnnain ahte eiseválddit eai lean doarvái bures ráhkkanan go pandemiija bođii Norgii.

Lávdegoddi oaivvilda ahte lei riehta vuostáiváldit pandemiija árra reakšuvnnaiguin ja fámolaš doaibmabijuiiguin, eallima ja dearvvašvuoda vuhtiiváldima dihtii ja eastadan dihtii ahte dearvvašvuodabálvalusat nođuhuvvojedje menddo sakka. Vaikke vel dearvvašvuoda- ja fuolahansuorgi lei ge áigodagaid gárži, de garvii mii dakkár dili ahte sii geat dárbbashedje dan eai ožžon dárbblaš ja heakka gádjuleaddji dearvvašvuodaveahki. Pandemiija váikkuhii dattetge dasa ahte dikšunfálaldat eará pasieantajoavkkuide, geat dárbbashedje elaktiivvalaš divššu, hedjonii.

Koronalávdegoddi veardida ahte ráđđehus muhtin dilálašvuodain lei beare várrogas ložžemis suddjendoaimmaid vaikko njoammundilálašvuolta ja ođđa dieđa čájehii ahte nu lei vejolaš. Ovdamearkan lea álbmotvaláštallan ja eará olgodoaimmat. Álggogeahčen 2021:s lei juo diehtu mii geažuhii ahte valáštallandoaimmat olgun eai lasihan njoammunvára. Liikká johtuibijai Norgga ráđđehus gaskkohagaid oalle čavga doaibmabijuid olgo álbmotvaláštallamii gitta juovlamánu 2021 rádjái, vaikko earret eará Dánmárku rabai oalát dákkár doaimmaide 2021 giđa rájes. Dát deattuha dehálašvuoda oahppamis roasu vuolde. Koronakommišuvnna lassín árvoštallá Koronalávdegoddi ahte dat máhttovuoddu mii lei vuodđun eiseválddiid meannudeapmái, livččii sáhttán nannejuvvot jus eiseválddit livčče oahppan ain eanet pandemiija áigge.

Oktavuohta gaskal ráđđehusa ja stuoradikki

Norga lea buresdoaibmi demokratiija mas stáhtaeseválddiid gaskavuođat leat čilgejuvvon. Norgga politihkalaš vuogádagas lea maid árbevierru leat čoahkis go lea heahtedilli. Stuoradikki buot bellodagat dorjo ráđđehusa ulbmila ahte suodjalit eallima ja dearvvašvuoda pandemiija oktavuođas, ja seammás bargat dan badjelii ahte váikkuhusat servodahkii oppalaččat ja ovttaskas olbmui galge šaddat nu unnin go vejolaš. Lávdegoddi árvoštallá ahte ráđđehusa ja Stuoradikki gaskavuohta lea buori muddui doaibman miehtá pandemiija. Vuosttaš beivviid maŋŋá njukčamánu 12. beavvi 2020 lei dát akuhtta dilli. Dán muttus válddii Stuoradiggi eanet árjjalaš rolla go dábálaččat, ja mearridii viiddis ekonomalaš buhtadeaddji doaibmabijuid almmá ahte dat lei digaštallojuvvon dahje čielggaduvvon ráđđehusapparáhtas. Seammás gaskavuohta jođánit gávnnai buori hámi.

Ráđđehus, mii lea doaibmi fápmu, jođihii beaivválaš barggu mii galgai suodjalit álbmoga covid-19 vuostá. Juolludeaddji eiseváldin lei Stuoradiggi garrasit mielde buhtadeaddji doaibmabijuid čađaheamis. Ja láchkaaddi eiseváldin lea Stuoradiggi bidjan rievttálaš rámmaid ráđđehusa bargui. Duopmoeiseváldin lea maiddá duopmostuoluid rolla heahtedilis deatlaš dasa ahte bisuhit stáđisvuoda ja riektesihkarvuoda. Pandemiija áigge šattai duopmostuoluide veaháš váddáset bearráigeahččat njoammuneastandoaibmabijuid muddema go njuolggadusat dávjá nuppástuvve. Dán dilis stuorui Stuoradikki parlamentáralaš bearráigeahčču. Stuoradiggi doaimmahii bearráigeahččandoaimmas ráđđehusa ektui, ovdamearka dihte dalle go Stuoradikki

bearráigeahččan- ja vuodđudanlávdegoddi ođđajagimánus 2021 bijai kritihkalaš gažaldaga ráđđehusa mearrádussii áсахит rukses dási joatkkaskuvllain juovlamánus 2021.

Sihke Solberg ráđđehus ja Støre ráđđehus muitaledje Stuoradiggái dađistaga ráđđehusa pandemiija hálddašeami birra. Pandemiija álgodásis muitalii Stuoradiggi ráđđehussii ahte lei eahpeiddolaš go eai ožžon doarvái dieđuid dan fágalaš vuodtu birra maid etáhtat ráhkadedje ráđđehusa mearrádusaide. Dát rievdaduvvui dasto johtilit ja diehtujuohkin šattai digitálalaččat buohkaide olahttin. Lávdegoddi háliida dattetge čujuhit ovdamearka mas ráđđehus, lávdegotti árvvoštallama vuodul, livččii berren gulahallat čielgaseappot sihke almmolašvuhtii ja Stuoradiggái. Dát guoská ákkastallamii álgit rukses dássái joatkkaskuvllii juovlamánus 2021, geahča válddahallama 16.3 čuoggás.

Lávdegotti árvvoštallama mielde lea posiitivvaš go Norgga pandemiija hálddašeapmi unnán gárttai politihkalaš geasuhangilvvohallamiid čuožáhahkan bellodagaid gaskkas dahje Stuorradikki ja ráđđehusa gaskkas. Stáhtaoaivámuččat heivehedje ja gávdne čovdosiid iežaset iešguđetlágan rollaid čadaheapmái. Eai leat galle gažaldaga, politihkalaš vuoduin, meannudeami vuodđoulbmilliid birra. Movt politihkalaš orgánat gieđahallet dakkár roasu váikkuha álbmoga doarjagii roasuid gieđahallamii.

Báikkálaš dásis lei pandemiija hálddašeami oktavuodas dárbu ovttasbargui gaskal sátnejodiheaddji ja eará politihkalaš orgánaid nu go ovdamearka dihte ovdagotti ja gielddastivrra. Koronalávdegotti dieđuid háhkama vuodul lea lávdegottis dakkár oaidnu ahte politihkalaš ovttasbargu doaimmai bures maiddái suohkaniid dásis, ja ahte eanaš lei doarespolitihkalaš ovttamielalašvuolta báikkálaš njoammuneastadandoaibmajuid hárrái.

Norgga pandemiijagieđahallan riikkaidgaskasaš oktavuodas

Árra ja nana veajuiduhttima mearkkašupmi lea ovdanbuktojuvvon riikkaidgaskasaš buohtastahttimiin dehálaš čilgehussan dasa manne muhtun riikat lihkostuvve pandemiija hálddašeamis buorebut go earát. The Lancet COVID-19 Commission mielde lea "ovdal-várrogasvuolta-lahkoneapmi" ja árra rahčamušat leamaš sihke deađalaččat ja riekta pandemiija negatiiva váikkuhusaid unnideamis: «As the outbreak became known globally in early January, 2020, most governments around the world were too slow to acknowledge its importance and act with urgency in response».⁴

Pandemiija álggus ledje stuora erohusat eurohpálaš eiseválddiid reakšuvnnaid gaskkas. Erohusat ledje earret eará das ahte dat riikat maidda dát čuožai álggus "badjelmeari", muhto eará riikat, nugo davviriikat, ožžo buoret áiggi reageret manjilgo oidne váikkuhusaid earret eará Itálias. Seammás ledje mearkkašahtti erohusat das movt davviriikat reagerejedje. Dánmárku, Norga, Suopma ja Islánda válljejedje álggus viehka ovttalágan strategiijaid nana doaibmajuijuiguin ja giddejedje osiid servodagas eastadan dihtii njoammuma leavvamis. Ruođta lei earalágan Davviriikkaid gaskkas go vuosttaš áiggi válljii ráhkadit strategiija gos servodat doalahuvvui rabas. Buohtastahttin čájeha ahte Ruođta oaččui pandemiija vuosttaš áigodagas ollu eanet koronabuhcciid buohcievesuide, oktan intensiivaossodagain, ja ollu stuorát jápminlogu go Norga, olmmošlohkonjuvvon. Ruođta koronakommišuvdna lea konkluderen ahte Ruođta livččii galgan válljet beaktileappot ja garraset doaibmajuid 2020 guovvamánus/njukčamánus, ja ahte ii lean doarvái buorre plána suddjet vuorrasiid ja eará riskavuložiid. Viidáseappot čujuhii dát kommišuvdna ahte

⁴ The Lancet Commission on lessons for the future from the COVID-19 pandemic, Lancet 2022; 400: 1224-80, s. 1225.

Ruota ráđđehus galggašii čielgaseappot jođihit roasuid meannudeami ja ahte sii leat menddo ovttabeallásaččat Ruota Álbmotdearvvašvuoda eiseválddi árvvoštallamiid duohken.⁵

Pandemiija vuosttaš muttu maŋŋá Eurohpá riikkaid nátionála strategijjat šadde seammaláganin. Dát dáhpáhuvai maiddái Davvirikkain. Dat sáhtta earret eará čájehit ahte riikkat ohppe vásáhusain dađistaga go oidne makkár strategijjat doibme buoremusat.

Njuolggadusat mat addet doaibmavejolašvuoda roasuin

Nugo namuhuvvon, de árvvoštallá lávdegoddi ahte pandemijaid oktavuođas lea mearrideaddji deatalaš doaibmat johtilit ja fámolaččat fáhkka muttuin. Seammás heahtedilis dahkkojuvvon mearrádusat sáhttet hástalit rievttálaš muddemiid dakkár dilis mas lea ollu eahpesihkarvuolta ja mii rievdá geažos áigge. Dákkár mearrádusain lea dávjá sáhka das ahte eastadit dan ahte eahpesávahathti dilálašvuodát čuožžilit ovdagihtii várrugasvuodaprinsihpa vuodul. Dát lea deatalaš duogáš go galgá árvvoštallat makkár rievttálaš rámmaid eiseválddit dárbašit pandemijas.

Koronálávdegoddi árvvoštallá ahte njuolggadusat adde Norgga eiseválddiide buori vuolggasaji pandemiija hálddašepmái. Vejolašvuolta doaibmat johtilit lea mearrideaddjin dasa ahte sáhttit suddjet eallima ja dearvvašvuoda heahtedilis. Erenoamážit njoammuneastadanláhka ja dearvvašvuodagearggusvuodáláhka ledje guovddážis dalle go pandemiija deaividii min. Dat attii válddi sihke báikkálaš ja našuvnnalaš eiseválddiide mearridit dárbašlaš njoammueastadandoaibmabijuid.

Seammás eai lean njuolggadusat doarvái bures heivehuvvon guhkes áiggi roasuide. Pandemiija áigge šattai dárbašlaš mearridit muhtun gaskaboddosaš muddemiid iešguđet suorggi njuolggadusain vai sáhtta jođihit ovdamearkka dihte mánáidgárddiid, skuvllaid, giddagasaid ja duopmostuoluid iešguđetlágan njoammuneastadanvuogádagaid vuolde. Pandemiija attii vásáhusaid das mo sáhtta heivehit guhkilmas heahtediliide, ja čájehii man mávssolaš lea ahte eiseváldiin árrat leat doarvái lánkavuodu dárbašlaš heivehemiide.

Viidáseappot fertejedje njoammuneastadandoaibmabijut heivehuvvot njoammuma dillái, ja mearrádusat mat muddejedje doaimmaid, rievdaduvvojedje dávjá. Dainnago dávjá rievdatedje doaibmabijuid, de dat buvtii gulahallanhástalusaid dan ektui ahte fuolahit ahte álbmot álo galggai diehtit makkár njuolggadusat gustojit, muhto čájehii seammás ahte eiseválddit geažos áiggi geahččaledje heivehit njuolggadusaid dan dillái mii lea. Jođanis njuolggadusproseassain heahtedilis fertejit gáibádusat maid mii bidjat áššemeannudeapmái váldit vuhtii ahte heahtedili lea vejolaš gieđahallat vaikko áigefáktoris lea mearrideaddji mearkkašupmi. Heahtedili iešvuolta ja hoahppu ferte leat mearrideaddjin gáibádusaide mat biddjojuvvojit áššemeannudeapmái ja ákkastallamiidda.

Koronálága mearrádusat ja geavaheapmi leat ovdamearkan dasa ahte roasuid oktavuođas sáhtta leat dárbu beavttálmahttit lánkaaddinproseassa ráddjen dihte vahátváikkuhusaid. Dáid vásáhusaid berre geavahit dasa ahte ráhkkanit boahttevaš roasuide. Lávdegoddi oaivvilda ahte koronáláhka sáhtta leat vuolggasadjin vejolaš boahttevaš heahtefápmudusláhkaaddimii.

Vaikko dálá njuolggadusat oppalaččat adde eiseválddiide vejolašvuoda beaktilit hálddašit pandemiija, de čájehit pandemiija vásáhusat ahte lea dárbu viidáset ovddidit njuolggadusaid hálddašit guhkilmas roasu. Koronakommišuvdna rávvii mánga konkrehta rievdadusa muhtun njoammuneastadanlága mearrádusaide.⁶ Lávdegoddi diehtá maiddái ahte Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigo

⁵ SOU 2022: 10 *Sverige under pandemiijan Volym 2 Förutsättningar, vägval och utvärdering*.

⁶ NOU 2021: 6 *Myndighetenes håndtering av koronapandemien*, side 266 og 274.

guorahallat ja árvvoštallat rievdadusaid sihke njoammuneastadanlágas ja dearvvašvuodagearggusvuodálágas, earret eará pandemija vásáhusaid vuodul. Lávdegoddi doarju dakkár geahčadeami.

Njoammuneastadanlága ja dearvvašvuodagearggusvuodálága fápmudusain sáhtášedje eiseválddit doaibmat johtilit pandemija fáhkka dásis. Váldemearrádusat baicca leat dohkkehuvvon vaikko ovdabarggut eai leat árvvoštallan mearrádusaid Vuodđolága § 28 ja stáhtarádđemeannudeami gáibádusa ektui “áššit mat leat dehálaččat”. Vuodđolága gáibádus stáhtarádđemeannudeapmái sisttisoallá ahte válddit njoammuneastadanlágas ja dearvvašvuodagearggusvuodálágas fertejit čáhkket saji go mearrádus sáhtá gohčoduvvot “áššit mat leat dehálaččat”, go Gonagas stádarádis ferte vuos dahkat mearrádusa. Vejolašvuolta doibmet jođánit guoská earenoamážit álggus roasus ja go roasu vahágahttinvejolašvuoda ii dovdda, ja lea dehálaš ahte njuolggadusčálus addá doarvái mearridanválddi ja veahkkeneavvuid. Mátolaš spiehkasteamit stáhtarádđemeannudemiiin roasuin galggašii dušše leat guoskevaš go roasus lea hoahppoceahkki mas lea heagga ja dearvvašvuolta vára.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Ráđđehus galggašii njuolggadusvuodu guorahallanbarggus bidjat mihttun ahte beassanlohpi bargat jođánit njoammuneastadanlága ja dearvvašvuodagearggusvuodálága bokte galgá nannejuvvot Vuodđolágas.

Plána- ja mearrádusvuodđu

Oktasaš nationála plánadahkosat suorgerasttildeaddji roasuide

Plánaid ráhkadus mas leat čielga láidesteamit lea deatalaš vuodđu heahtedili hálddašeapmái. Bajimus plánaevttut⁷ galget válddahit movt oassálastit galget plánet gearggusvuoda ja roasuid meannudeami. Dearvvašvuodagearggusvuoda lánkaásahusas čuožžu ovdamearkka dihte ahte aktevrraid gearggusvuodaplánat galget vuodđuduvvot plánaevttuide maid Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta, bajimus doaibma, eaiggát, dahje doaibma mas lea ovddasvástádus gearggusvuodaplánaid oktiordnemis, lea evttohan.⁸

Norggas leat buohkanassii buorit plánat mot hálddašit oanehisáigge dahje fáhkka roasuid ja roasuid. Nugo Koronakommišuvnnas ge, de oaivvilda Koronalávdegoddi ahte plánat eai lean seamma bures heivehuvvon guhkesáiggi servodatroasuide gos koronapandemija lei ovdamearkan. Lea earret eará sáhka das ahte plánain eai lean dakkár dáhpáhusat mas heahtedilli guhkidivččii áiggi, dás maiddáii váilevaš plánat dasa mo gieđahallat sisabahkemiid ja guhkitáiggi doaibmabijuid mat unnidivčče oktavuoda. Koronapandemija lei dearvvašvuoda- ja servodatváttisvuolta mii guhká bisttii olles Norggas ja buot servodatosiid. Koronapandemija vásáhusat čájehit earret eará man dehálaš lea lánčit dili nu ahte sáhtá sihke hálddašit fáhkkaáššiid ja seammás jurddašit guhkesáiggi ektui ja plánet jus roassu sáhtá ovdánit iešguđetge guvlui.

Pandemijain sáhttet leat hui iešguđetlágan hámit, ja mii eat dieđe makkár pandemija mii deaivida min boahtte háve. Mii sáhttit goitge stuora jáhkehahttivuodain dadjat ahte dat ii šatta leat seammalágan go maid mii leat aitto vásihan. Danne ii leat vejolaš ráhkadit dárkilis plána juohke vejolaš pandemija várás. Danne berrejit eiseválddit lánčit vejolašvuoda ovddidit gearggusvuoda ja

⁷ Plánaevttut - doaba geavahuvvo lágain ja mearkkaša geavadis našuvnnalaš láidestemiid/našuvnnalaš plánaid.

⁸ Forskrift om krav til beredskapsplanlegging og beredskapsarbeid mv. etter lov om helsemessig og sosial beredskap § 4.

heahtegiedahallama plánaid nu ahte daid sáhtta heivehit iešguđege dilálašvuodaide ja čađaheapmái. Dasa lassin deattuha lávdegoddi hárbhallama dehálašvuoda. Hárbhallan dárbbasuvvo vai plánat geahččaluvvojit geavatlaš čađaheami guvlui, vai oahppá ja vai gearggusvuodaplánat nannejuvvojit.

Go jurddašit pandemiija hálldašeami boahtteáiggis, de oaivvilda lávdegoddi ahte lea erenoamáš dárbu nannet plánaid sektuvrraidgaskasaš ja servodatlaš perspektiivva ja seammás čađahit eanet sektuvrraidgaskasaš heahteveahkahallamiid hálldašandásiid gaskkas. Pandemiija lea dávjá servodatlihkohisvuolta mii čuohtá mángga iešguđet suorgái servodagas oktanaga. Pandemiija hálldašeapmi mielddisbuktá dárbbaslaš ovttasbarggu surggiid ja guovlluid rastá.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Eiseválddit berrejit buot pandemijaveršuvdnabargguin fuolahit ahte plánat leat oppalaččat ja adnojit iešguđetlágan pandemiijaid ja roasuid oktavuodas.
- Eiseválddit berrejit fuolahit ahte duodalaš ja guhkilmas roasut mat čuhcet viidát servodahkii, ožžot stuorát saji gearggusvuodabarggu go dan mii dán rádjai lea leamaš.

Mearridanvuodđu ja gaskavuolta gaskal fágalaš ráđiid ja politihkalaš mearrádusaid Sihke Norggas ja muđui máilmmis válde eiseválddit atnui njoammueastadandoaibmabijuid dakkár viidodagas maid eai lean plánen, ja maid fertii mearridit ja álggahit stuorra eahpesihkarvuoda ja gáržžes áiggi vuolde. Heahtedilis lea mearrideaddji dehálaš oažžut buoremus vejolaš dili ja mearrádusvuodđu nu oanehis áiggis go vejolaš. Mearrádusvuodđu ii leat goassege ollislaš cuiggodeapmi, muhto kvalitehtas sáhtta liikká leat stuorra mearkkašupmi dasa mo pandemiija hálldašuvvo. Koronalávdegoddi árvoštallá ahte ráđđehusa pandemiija hálldašeapmi lei eanaš vuodđuduvvon máhttui, ja politihkalaš mearrádusat ledje vuodđuduvvon fágalaš rávvagiidda, stivrendieđuide ja eará relevánta máhttui.

Dearvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta lei njunnošis pandemijagiedahallamis váldoovddasvástádusain gearggusvuhtii ja roassogiedahallamii dearvašvuoda- ja fuolahussuorggis. Mánnga doaibmabiju mat meannuduvvojedje ráđđehuskonferánsain bohtet dan dihte DJF:s. Duogáš mearrádussii ahte ovddidit ášši ráđđehuskonferánsii, lei dávjá njoammundilálašvuoda ja gulahallan departemeantaid ja vuollásaš etáhtaid gaskka. Dearvašvuodadirektoráhtas ja FHI:s lea earenoamážit ovddasvástádus guorahallat fágalaš gažaldagaid ja neavvut DJF ja ráđđehusa iešguđetlágan njoammueastadeami doaibmabijuid birra. Servodatsihkarvuoda ja gearggusvuoda direktoráhtta (SGD) fuolahii dilálašvuodaparorttaid Justiisa- ja gearggusvuodadepartementii kritihkalaš servodatdoaimmaid diliid birra ja dilálašvuoda birra guvllolaš ja báikkálaš dásis departemeantaid ja ráđđehusa ovttastahtinkanála bokte. Ráđđehus oaččui eanas muddui njuolggodieđuid pandemiija ovdáneami birra. Hástalus lei ankke oažžut obbalaš gova servodatguoskevaš váikkuhusain pandemijas ja njoammueastadandoaibmabijuin. Ovddasvástádus váldit fágalaš árvoštallamiid servodatguoskevaš váikkuhusain lei juhkon mángga ásahusa gaskkas. Dearvašvuodasuorggis lei Dearvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas ja Dearvašvuodadirektoráhtas ovddasvástádus obbalaččat árvoštallat njoammueastadeami doaibmabijuid. Guovddáš roassogiedahallanvuogádagas lea ovddasvástádus muhtin muddui biddjon Justiisa- ja gearggusvuodadepartementii jođihandepartemeantta rolla bokte, SGD vehkiin. Ekonomalaš váikkuhusaid dáfus boahtá maidá Ruhtadandepartemeanttas leat njunuš rolla.

Justiisa- ja gearggusvuodádepartemeanta doaimmai jođihandepartemeantan measta olles koronapandemijja. Lávdegoddi árvvoštallá ahte lei riehta atnit jođihandepartemeantta mii ii lean fágadepartemeanta eanemus váikkuhuvvon suorggis, namalassii Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta. Seammás oaidná lávdegoddi ahte jođihandepartemeanta rolla ii lean áibbas čielggas. Lávdegoddi oaivvilda dan dihte ahte jođihandepartemeantta rolla galggašii čielggaduvvot. Lávdegoddi maiddá árvvoštallá ráđđehusa gánnáhit geahčadit Roassoráđi mandáhta ja árvvoštallat heivehemiid koronapandemijja vásáhusaid vuodul.

Áššedovdi- dahje koordinerenjoavkkuid ásaheapmi lei mielde addimin ráđđehussii viidát máhtolašvuoda ja eanet ollislaš máhttovuođu iežas mearrádusaide. Ovdamearkan dasa leat Holden- lávdegottit ja bálvalusfálaldaga koordinerenjoavku hearkkes mánáide ja nuoraide. Dát gaskaboddosaš struktuvrrat ledje lávdegotti árvvoštallama mielde mielde nanneme mearrádusaid vuoddu heahdedilis.

Lassin sidjiide geat ledje guovddázis fágalaš ráđđeaddimis, de ledje maiddá ollu eará aktevrrat geat ledje deatalaččat. Ollu direktoráhtain ja etáhtain lei dehálaš rolla ráhkadettiin máhtu ja fágalaš ráđiid ráđđehussii ja doaibmabijuid álggaheapmái. Maiddá bargoeallima oasálaččat, beroštupmiorganisašuvnnat, akademijja ja eará birrasat main lea erenoamáš fágagelbbolašvuoha bukte árvalusaid ráđđehussii. Dan dáfus ávkástalai Norgga servodatmálla min bures koronapandemijja hálddašeamis, earret eará danne go dat buvtii legitimatehta ja luohttámuša. Álbmoga doahhtaleapmi lea guovddáš eaktun dasa ahte njoammuneastandoaimmain galgá leat ávki. Dat alla luohttevašvuoha álbmoga ja eiseváldiid gaska lea jáhkkinis dehálaš čilgehussan dasa ahte ráđđehus lihkostuvai gieđahallat áššiid ja ahte vahágiid váikkuhusat eai šaddan nu stuorrát norgga servodahkii.

Vai boahhteáiggis nannešii vejolašvuoda čađahit pandemijja hálddašeami máhtolašvuoda vuodul, de oaivvilda lávdegoddi ahte lea dárbu buoridit vuogádagaid diehto- ja máhttojuohkima várás, diehtujuohkima várás ja stivrendieđuid háhkama várás. Heahdedilis lea dehálaš ahte sii geat dan dárbbášit, ožžot dárbbášlaš ja dálá máhtolašvuoda. Norga lea riika mas lea alla dási digitaliseren ja oppalaččat bures doaibmi máhttojuohkinvuogádagat, muhto lea ain buoridanmunni. Dát guoská earret eará vuogádahkii mas háhket dieđuid gielddadearvvašvuodabálvalusaid dili birra, diehtujuohkimii spesialista- ja gielddadearvvašvuodabálvalusa gaska ja jođanis vejolašvuhtii háhkat registtardieđuid ja eará diehtogálduid. Vai dainna ollásit ávkašuvvat, de berrejit eiseválddit maiddá árvvoštallat bidjat vuordámušaid dasa ahte máhtolašvuoda háhkan ja dieđuid gieđahallan lea oassin buot surggiid dearvvašvuodagearggusvuodáplánain.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Dan dilis mas lea stuorra eahpesihkarvuoha, árvvoštallá Koronalávdegoddi ahte ráđđehusa pandemijja hálddašeapmi lei vuosttažettiin vuodđuduvvon buoremus máhttui mii gávdno, ja ahte politihkalaš mearrádusat leat vuodđuduvvon fágalaš rávvagiidda, stivrendieđuide ja eará relevánta máhttui. Seammás árvvoštallá lávdegoddi ahte jođihandepartemeantta rolla berre čielggasmahttojuvot.
- Eiseválddit berrejit álggahit doaibmabijuid vai lea álkit fidnet doahhtaáiggiedieđuid ja vuodđodieđuid dearvvašvuodasuorggis sihke dábálašáiggis ja heahdedilis, ja berrejit maid ruhtadit dakkár infrastruktuorra mii vuostáiváldá ja gieđahallá stuorra dihtorhivodagaid. Dasa berre gullat buoret čovdosiid ovddideapmi dearvvašvuodadieđuid juogadeapmái

suohkaniid ja guovddáš eiseválddiid gaska, ja dálá vuogádagaid heiveheapmi nu ahte heahtediliid oktavuodas lea álkit fidnet almmolaš registariin dieđuid.

- Ráđđehus berre árvvoštallat lánkaevttohusaid mat mielddisbuktet eanet vejolašvuodaid juogadit ja geavahit dieđuid duođalaš roasuid oktavuodas, maiddá nannet vejolašvuodaid čohkket oktii registardieđuid.

Dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa kapasitehta ja nuppástuhtinnávccat stuorát roasuid duostumis

Oktiibuot meannudii dearvvašvuoda- ja fuolahussuorgi buot njoammudávddaid buori vuogi mielde covid-19 pandemija áigge. Guhkesáigásaš heahtedilli dagahii muhtumin stuorra noađi dearvvašvuodaásahussii. Das ledje golut danin go bargit ledje návccahuvvan ja go plánejuvvo dikšodoaimmat sirdojuvvojedje. Buohcceviesuin fertejedje muhtumin nuppástuhtit doaimma ja geavahit bargiid ja resurssaid nannen dihtii kapasitehta. Erenoamážit lei mávssolaš lasihit inessiivakapasitehta. Vaikko pandemija lea váikkuhan negatiivvalaččat muhtun pasieantajoavkkuide ja ovttaskas olbmui go dikšumat leat manjduvvo, de čájeha datavuodđu ahte oppalaččat ii lean viiddis dearvvašvuoda vahágin pandemija hálddašeami geažil Norggas.

Pandemija čuoza dattetge álbmoga dearvvašvuodafálaldahkii, sihke vuoddo- ja spesialistadearvvašvuodabálvalussii. Dearvvašvuodafálaldat nuoramusaide, dearvvašvuodastašuvnnain ja skuvladearvvašvuodabálvalusas, geahpeduvvui go buohcceviesuárat sirdojuvvojedje eará doaimmaide pandemija oktavuodas. Dearvvašvuodabargiid sirdin pandemija guoskevaš bargguide lei dárbbalaš go galge bálvalit heahtedili hálddašeami heahtedoaimmaid, ovdamearkka dihtii vaksinereme ja TISK-bargguid. Lávdegoddi oaivvilda ahte boahteáiggis berrešii plánet eanet geavahit eará bargiid mat sáhttet nannet kapasitehta njoammueastadandoaimmabijuid ektui heahtedilis. Dát sáhttet leat sihke siskkáldas resurssat nugo eará lánka geavaheapmi, dahje olgguldas resurssat nugo láigohuvvo studeanttat ja pensionisttat dahje eaktodáhtolaččat. Studeanttat, eaktodáhtolaččat ja pensionisttat leat dehálaš resurssat maid boahte roasu oktavuodas berre ráhkadit buoret mobiliserenplánaid. Dát leat resurssat maid earret eará sáhtta geavahit fálaldagaid bisuheapmái hearkkes ja rašis joavkkuide heahtedilis, ja TISK-doaimmaide. Ollu suohkaniin ledje pensionisttat áibbas dehálaččat earret eará boahkuhankapasitehtii. Lávdegoddi čujuha maiddá ahte priváhta dearvvašvuodaaktevrrat lea deatalaš oassi ollislaš gearggusvuodas heahtedilis.

Pandemija mielddisbuvttii muhtin áiggiid stuorra noađi muhtin riikka intensiivaossodagaide. Nugo Koronakommišuvdna maid cuiggodii, de lei buohcceviesuid intensiiva gearggusvuodas beare heittot dalle go pandemija čuoza Norgii. Go Norggas eai leat našuvnnaš logahallamat buohcceviesuáráin, geain lea spesialiseren (čalbmeeatnit leat áidna spiehkastahkan), de eai gávdnon luohtehahti logut dasge, galle intensiivadiššára Norggas ledje go pandemija álggii. Dán čuoggás árvvoštallá maiddá Koronálávdegoddi ahte nationála eiseválddit dárbbasit čuovvoleami háhkan dihtii oppalašgeahčastaga dearvvašvuodabargiin geain lea earenoamáš gelbbolašvuodas, mat leat kriisaáššit. Lávdegoddi doarju proseassaid maid ráđđehus lea juo álggahan intensiivakapasitehta ektui.

Dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalus nagodii hálldašit koronapandemija buriin vugiin. Dattetge lea dárbu ain eambo nannet heivehanmuni ja nuppástuhtinnávccaid stuorát roasuid ektui. Dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid organiseren ja ruhtadeapmi normáladilis bidjá láidestusaid vejolašvuodaide skuvlet bálvalusaid dárbbuid mielde gearggusvuodadilis. Danne lea

vuodđokapasitehta mearrideaddji deatalaš go galgá nagodit gieđahallat lassánan noađuheami roasu oktavuodas. Buorre vuodđokapasitehta dahká dearvvašvuodábálvalusa nannosit dustet heahtedili.

Dearvvašvuoda- ja fuolahansuorggi šiehtadusa sisdoallu váikkuha suorggi dávvgasvuhtii ja nuppástuhtinnávccaide. Koronapandemiija vásáhusat čájehit ahte lea dárbu ráhkadit šiehtadusaid mat sihke sihkkarastet bargiid vuoigatvuodaid ja suorggi dávvgasvuoda ja nuppástuhtinnávccaid stuorát roasuid ektui. Priváhta aktevrain lea rolla dearvvašvuodagearggusvuodas, ja dát rolla sáhtta boahit čielgasit ovdan gearggusvuodaplánain, njuolggadusain ja šiehtadusain.

Dat ahte doalahit álbmoga buozalmasvuoda noađi dan siskkobealde maid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalus sáhtii hálddašit, lei guovddáš stivrenulbmil ráđđehussii covid-19-pandemiija hálddašeamis. Dehálaš bargun dearvvašvuodaeseválddiide lei danin gozihit dearvvašvuodábálvalusaid kapasitehta ja addit dieđuid jos pandemiija dagahii stuorra buozalmasvuoda noađi dahje duođalaš noađi dearvvašvuodábálvalussii. Jus dearvvašvuodábálvalus lea menddo lossat, de mearkaša dat ahte vuoruhuvvon pasieanttat eai oaččo dárbbášlaš dearvvašvuodaveahki. Dát lei muhtumin pandemiija áigge dilli, earret eará danne go plánejuvvon čuohpadeamit mañiduvvojedje dahje heaittihuvvojedje. Lávdegoddi háliida čujuhit dan dehálaš oktavuhtii mii lea gaskal riskka ahte dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat gáržžiduvvojit menddo sakka, ja man dárbu lea ásahit njoammuneastadeaddji doaibmajuid ja gáržžidit servodatdoaimmaid daid váikkuhusaiguin.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Dárbu lea nannet dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa heivehanmuni ja nuppástuhtinnávccaid stuorát roasuid ektui. Dát berre dahkkojuvvot lagaš ovttasbargguin suorggi oassálastiiguin. Vuodđokapasitehta lea vealtameahtun deatalaš go galgá nagodit gieđahallat lassánan noađuheami roasu oktavuodas.
- Bargoeallima oasálaččat berrejit bargat dan guvlui ahte ráhkadit šiehtadusaid mat sihkkarastet sihke bargiid vuoigatvuodaid ja dárbbášlaš dávvgasvuoda ja nuppástuhtinnávccaid stuorát roasuid oktavuodas, ja maiddái mearridit goas dakkár mearrádusat sáhttet doaibmagoahit. Barggu berre geahččat lágaid ektui mat mielddisbuktet vejolašvuoda gohččut.
- Eiseválddit berrejit čielggadit lea go vejolaš ráhkadit nationála bajilgova dain dearvvašvuodabargiidjoavkkuin, mat bohtet leat kritihkalaš kapasitehtan boahnteáiggi pandemijadilálašvuodain.

Ovttasdoaimman ja heahtegieđahallan hálddašandásiid rastá

Koronalávdegotti váldováikkuhus lea ahte ovttasdoaimman guovddáš ja báikkálaš hálddašandásiid rastá doaimmai bures, ja ahte dat váikkuhii oktasaš ja ulbmillaš rahčamušaide covid-19-pandemiija vuostá. Go Norga ovdal pandemiija lei ásahan ovttasdoaimmanmekanismaid roasuid hálddašeapmái, de váikkuhii dat dasa ahte nationála eiseválddit ožžo sadjái oktasaš dilálašvuodaádejumii pandemiija áigge ja fuolahedje stivrendieđuid báikkálaččat guovddáš dássái. Dat váikkuhii dasa ahte ráđđehusa mearrádusain sáhtii leat ođasmahttojuvvon máhttu dálá dili ja roasu váikkuhusaid birra.

Gielddain lei guovddáš rolla pandemiija hálddašeamis. Ráđđehus bijai njuolggadusaid Norgga pandemiija hálddašeapmái, muhto ledje gielddat mat buori muddui duohtan dahke strategiija, ja ovttas spesialistadearvvašvuodábálvalusain dat ledje ovddimuččas. Čoavddus lei earenoamáš stuoris daidda gielddaide main lea ovddasvástádus rádjerastideaddji doaimmaide, stuorámuš

gávpotgielddaide ja gielddaide mat vásihedje stuorát njoammunloguid. Suohkaniin leat stuorra erohusat gearggusvuodaresurssaid dáfus. Erenoamážit gielddadoaktárat ja gearggusvuodaoktiordnejeaddjit ledje rašis dilis gielddaid heahtedili hálddašeamis. Koronakommišuvnna guorahallan čájehii ahte gielddadoavtterdoaimba ii lean doarvá bures hábmejuvvon gieđahallat viiddis dearvvašvuodaroasu nu go covid-19-pandemiija, ja dat lea ávžžuhan nannet gielddadoavtterdoavtterdoaimba.⁹ Koronalávdegoddi doarju kommišuvnna árvvoštallama ja ávžžuhusa.

Viidáseappot oaivvilda lávdegoddi ahte stáhtahálddašeddiin lea leamaš mávssolaš oktiordnejeaddji doaimba ja bagadallanrolla pandemiija hálddašeamis, ja čanastahkan našuvnnalaš eiseválddiide. Stáhtahálddašeddit ledje maiddá veahkin geahpedeamen suojehisvuoda smávva gielddain main lei ráddjejuvvon kapasitehta ja ráddjejuvvon vejolašvuohta fidnet spesialiserejuvvon gelbbolašvuođa, earret eará juridihkalaš gelbbolašvuođa. Stáhtahálddašanámáhis ledje iešguđetlágán dulkojumit das mii lea oktiordnenrolla. Loahppajurdagat orrot leamen vuolgaheaddi jodiheaddirolla, mii lea bázahallan láchčindoaibmabarggus. Ádjánii veaháš ovdal go ámmáhat gávdne doaimbi ja ulbmillaš rolla mii attii suohkaniidda dan doarjaga maid sii dárbbášedje.

Koronalávdegoddi čujuha dasa ahte eai buot nationála njoammueastadandoaimbajut leat seamma ulbmillaččat báikkálaš dássái, danne go suohkaniid njoammuneavttut ledje iešguđetláganat. Áigodagain go doaimbajut ledje mearriduvvon alla dásis riikkadásis, šadde doaimbajuid noađđin eahpegorálaš stuorrát álbmogii geat ásse suohkaniin gos lea vuollegis njoammudássi. Lávdegoddi oaivvilda ahte eanet geavahit geográfalaš ceahkkálastima doaimbajuiin mángga oktavuodas sáhtta leat sihkarit gávdnat čovdosiid ja leat mielde unnideamen doaimbajuid noađi ollislaččat. Geográfalaš differensieren ferte seammás heivehuvvot soaittáhagas ja eahpelunddolaš variašuvdnariskii mii sáhtta leat mielde fuonideamen álbmoga oppalaš guorraseami pandemiija hálddašeapmái.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Eiseválddit berrejit nannet gearggusvuodadoaimmaid gielddain. Dát guoská erenoamážit suohkandoavttiridoimbi ja gearggusvuodakoordináhtorrollii.
- Našuvnnalaš eiseválddit berrejit movttiidahttit eanet gielddaidgaskasaš ovttasbargui gearggusvuoda ja roasuid meannudeami oktavuodas. Dat sáhtta ovdamearkka dihte leat ráhkadit oktasaš njuolggadusaid, bagadusaid, dahje iskanlisttuid dákkár gielddaidgaskasaš ovttasbarggu várás. Lea erenoamáš dárbu nannet gielddaid vejolašvuođa fidnet juridihkalaš gelbbolašvuođa heahtediliid oktavuodas.
- Eiseválddit berrejit našuvnnalaš gearggusvuoda nannema barggus láchčit dili eanet digitaliseremii ja oktasaš digitála ovttasdoaimmančovdosiid geavaheapmái.
- Eiseválddit berrejit njuolggadusain čielggasmahttit ahte stáhtahálddašeddiin berre leat deatalaš ráđđeaddi- ja koordinerendoaimba heahtedili hálddašeamis ja makkár doaimmat dasa gullet.

Dieđuid gieđahallan ja heahtegulahallan

Gulahallan álbmogiin lei ráđđehusa guovddáš doaimba heahtedilis. Ulbmil lei gokčat álbmoga diehtjouhkindárbbuid, muhto maiddá váikkuhit álbmoga láhttemii ja oažžut doarjaga

⁹ NOU 2022: 5 *Myndighetenes handtering av koronapandemien* – del 2, side 115.

roassodoaimbajuiide. Norgga eiseválddit lihkostuvve lávdegotti árvvoštallama mielde buohkanassii bures gulahallamiin álbmogiin. Nugo oaidnit, de lei rabas ja čielga gulahallan veahkkín áddemii ja doahttaleapmái. Iskkadeamit pandemiija áigge čájehit ahte álbmoga eanetlohku luohhtidii daidda dieđuide maid ožžo dearvvašvuodaeiseválddiin barggu vuolde. Dat ahte álbmot rievdadii dábiidis ja ahte measta buot rávisolbmot háliidedje boahkuvvot, lea čielga mearkan dasa ahte eiseválddit obbalaččat juo álggahedje dieđu.

Ráđđehus ja eiseválddit válljejedje aktiivvalaččat gulahallat rahpasit pandemiija eahpesihkarvuodá birra ja dan birra movt njoammueastadandoaimbajuijot váikkuhivčče. Fágalaš ráđit ja árvvoštallamat almmuhuvvojedje, ja ráđđehus nammadii kommišuvnnaid ja lávdegottiid mat ožžo viiddiduvvon vejolašvuodá háhkat relevánta siskkáldas stivren- ja mearrádukdokumeanttaid. Rabasvuodta ja dáhttu dárkkistuvvot miellidibuvttii eanet čuvgehuvvon almmolaš ságastallama, ja bisuhedje buori oktavuodá eiseválddiid ja álbmoga gaskka. Lávdegoddi árvvoštallá ahte eiseválddiid strategiija rabasvuodá ektui gulahallamis doaimmai bures ja dagahii luohhtámuša ja doahttaleami.

Viiddis doaimbajuijot servodagas addet gulahallanhástalusaid. Dasa lassín ledje mánga doaimbajuijot dárkilat ja rievdaduvvojedje dávjá. Dát miellidibuvttii ahte lei váddásit gulahallat. Danne lei dehálaš ahte doaimbajuijot, ovdamearkka dihtii TISK-strategiijas, ledje hábmejuvvon nu ahte lei álki gulahallat ja ipmirdit daid. Lávdegoddi oaivvilda ahte ráđđehus oppalohkáii lihkostuvai dáinna.

Pandemiija áigge goitge eai olahán eiseválddit seamma bures álbmoga osiid. Deatálaš oahppočuokkis lea ahte gulahallan ferte heivehuvvot álbmoga gielalaš, agi ja kultuvrralaš girjáiuvttii. Eiseválddiin berre leat plána mo juksat dihto joavkkuid boahhteáiggi heahteredilis.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Gulahallanplánat boahhteáiggi roasuid oktavuodas berrejit vuodđuduvvot rabasvuodá prinsihppii mii addá luohhtámuša.
- Sihke našuvnnaš ja báikkálaš eiseválddit berrejit joatkit ja nannet diehtujuhkima álbmogii. Heahtedieđáhus ferte buorebut vuhtiiváldit agi, kultuvrra ja giela mánggabealatvuodá Norggas. Dát mearkkaša earret eará nannet diehtujuhkima ja gulahallama sámeagielaigidda.

Buhtadeaddji ekonomalaš doaimbajuijot ealáhusaide ja dálloaluide

Pandemiija ja njoammueastadandoaimbajuijot čuhce funet ja dain ledje stuora ekonomalaš, sosiála ja servodatlaš váikkuhusat. Ráđđehus álggahii mánga buhtadeaddji doaimbajuijot mat unnidit njoammueastadandoaimbajuijot negatiiva váikkuhusaid álbmogii ja servodahkii. Ekonomalaš buhtadeaddji doaimbajuijot ruovttuid ja ealáhusaid várás ledje mielde unnideamen njoammueastadandoaimbajuijot noađi ollislaččat servodagas ja suddjen ollugiid njoammueastadandoaimbajuijot negatiiva ekonomalaš ja sosiála váikkuhusain. Dasa lassín dagahedje jáhku mielde ráđđehusa buhtadeaddji doaimbajuijot ahte álbmot buori muddui guorrasii njoammueastadandoaimbajuijot servodagas, ja ahte eiseválddiin lei oppalaččat alla luohhtámuš dasa mo sii gieđahalle njoammueastadandoaimbajuijot.

Koronálávdegoddi oaivvilda ahte ekonomalaš doarjjadoaimmaid berre árvvoštallat vai daid sáhtta geavahit nu deaivilit go vejolaš pandemiijaid oktavuodas. Ekonomalaš doarjjadoaimbajuijot galggašedje leat pandemiijaásaheami oassin boahttevaš pandemiijaid várás. Lávdegoddi háliida čujuhit ahte lea deatálaš ovttasdoaimbajuijot gaskal njoammueastadandoaimbajuijot ja buhtadeaddji doaimbajuijot, mas mañit evttohus jáhkkimis dahká vejolažžan čavget njoammueastadandoaimbajuijot, sihke danne go ollislaš ekonomalaš golot álbmogii unnot ja danne

go lea álkit oažžut doarjaga njoammuneastadandoaibmabijuide go sii geaidda doaimmabijut gusket erenoamážit, ožžot buhtaduvvot.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Koronalávdegoddi oaivvilda ahte ekonomalaš doarjjadoaimmat berrejit árvvoštallojuvvot vai daid sáhtta geavahit nu deaivilit go vejolaš pandemiijaid oktavuodas.

Psykososiála gearggusvuoda

Eiseválddit geahččaledje pandemiija bokte suodjalit olbmuid, geat leat rašis eallindilálašvuodain, nu olu go vejolaš. Lávdegoddi oaivvilda ahte sii muhtun muddui lihkestuvve dainna. Pandemiija ja pandemiija hálddašeapmi dattetge čuzii garrasit ovttaskas olbmuid ja joavkkuid geat ellet rašes eallindilálašvuodain. Dát guoská earret eará boarrásiidda geat dárbbasit divššu ja olbmuid geain leat hedjonan doaimmánávccat. Lávdegoddi árvvoštallá hui duođalažžan, nugo dahkkojuvvui pandemiija álggus, gieldit gieldda ássiid vejolašvuoda fitnat iežaset lagamuččaid luhtte, vaikko ulbmil, ahte eastadit njoammuma buhcciidsiiddain, lea áddehahti. Lávdegoddi oaivvilda ahte eiseválddit berrejit geahččalit gávdnat buoret čovdosiid dán čuolbmái pandemiija oktavuodas. Dasto berrejit eiseválddit maiddái geahčadit dárkileappot mo almmolaš bálvalusfálaldat olbmuid, geat dárbbasit divššu ja geain leat hedjonan doaimmánávccat, sáhtta bisuhuvvot nu ollu go vejolaš áigodagaid, go muđui servodagas leat čavga njoammuneastadannjuolggadusat.

Eaktodáhtolašvuodas ja osku- ja eallinoaidnoservodagain lei dehálaš rolla pandemiija áigge, sihke konkrehta doaimmaid ja aktivitehtaid bokte, muhto maiddái gulahallama ja diehtujuhkima bokte. Lávdegoddi árvvoštallá ahte eanet systemáhtalaš geavaheapmi, ja ovttasbargu eaktodáhtolašvuodain ja osku- ja eallinoaidnoservodagaiguin psykososiála gearggusvuodas sáhtta váikkuhit dasa ahte olbmot rašis eallindilálašvuodain buorebut vuhtiiváldojuvvot.

Go geahččá obbalaččat, de oaivvilda lávdegoddi ahte boahtteáiggi pandemiijaid oktavuodas berre bidjat fuomášumi sihke joavkkuid geaidda lea erenoamáš stuorra várra buohccát, ja joavkkuid geaidda earenoamážit čuoheá doaimmabiju noađdi, ja dan láhkai árvvoštallat eanet heivehit njoammuneastadandoaibmabijuid. Dasa lassin oaivvilda lávdegoddi ahte psykososiála gearggusvuoda doaimmabijut berrejit buorebut heivehuvvot eiseválddiid strategiijai ja gearggusvuodaplánaide roasuid hálddašeami várás, erenoamážit guhkesáigásaš roasuid oktavuodas. Vuodđun viidáset bargui psykososiála pandemiijabargguin lea dehálaš hukset máhtu daid váikkuhusaid vuodul maid sáhtta áicat áigge maŋŋel koronapandemiija.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Priváhta suorgi, eaktodáhtolašvuodta ja osku- ja eallinoaidnoservodagat sáhttet dievasmahttit ja geahpedit almmolaš ángiruššama pandemiija áigge, earret eará dikšokapasitehta, gulahallama ja doaimmabijuid dáfus mat leat oaivvilduvvon servodaga iešguđet rašis joavkkuid. Dát akteverrat galggašedje ovttahttojuvvot eanet systemáhtalaččat dearvvašvuodagearggusvuodaplánaide sihke riikka dásis ja báikkálaččat.
- Našuvnnaš eiseválddit berrejit leat mielde nannemin máhttovuođu koronapandemiija ja pandemiija hálddašeami guhkesáiggi dearvvašvuoda ja psykososiála váikkuhusaid birra.

Mánáid ja nuoraid dilli pandemiija áigge

Eanaš mánát ja nuorat cevze pandemiija bures. Ráđđehusa ulbmil lei ahte mánáin ja nuorain galggai leat nu unnán noađđi go vejolaš ja barggai dan badjelii ahte unnidit daid negatiiva váikkuhusaid mat leat mánáide ja nuoraide. Koronálávdegoddi oaivvilda liikká ahte mánát ja nuorat šadde gillát eahpegorálaš stuorra noađi. Mánáin ja nuorain lei unnán riska buohccát ja jápmit covid-dávdda geažil, seammás go sin eallin gáržžiduvvui ollu danne go skuvllas eai lean nu ollu olbmot ja astoáiggedoaimmat gessojuvvojedje gaskkohagaid. Eanaš mánáide ja nuoraide ii leat pandemiija dagahan guhkesáigásaš negatiiva váikkuhusaid, muhto ollugiin manahuvvui eallinkvalitehta guovtti jagis pandemiijas ja leat mearkkat ahte muhtun unnitlogus leat leamaš eanet guhkesáigásaš negatiiva váikkuhusat. Mánnávuolta ja nuorravuolta leat dehálaččat olbmuid sosiála ovdáneamis, ja fágabirrasat leat vuorjašuvvan go sosiála eahpesihkarvuolta pandemiija maŋŋá lea lassánan nuoraid gaskkas. Go mánáid vuhtiiváldin galggai árvoštallojuvot áššiin mat gusket sidjiide, de lávdegoddi oaivvilda ahte eiseválddit galggašedje eanet ávkástallat pandemiija ovddit muttuid vásáhusaiguin. Dan láhkai sáhtášii doaibmabijuid noađđi mánáide ja nuoraide unniduvvot pandemiija maŋjimuš áigodagas. Dan livččii sáhttán olahit earret eará dan bokte ahte doaibmabijut livčče eanet ceahkkálastojuvvon, ovdamearkka dihte govdatvaláštallamis ja eará olgoáibmodoaimmain, dahje eanet geográfalaš ceahkkálastojuvvon doaimmain. Lávdegoddi oaivvilda ahte ráđđehus, iežas strategijja vuodul, berrešii fuolahit buoret oktiiheiveheami gaskal ulbmila vuollegis doaibmabidjočuoggáid birra mánáide ja nuoraide ja njoammuneastadandoaibmabijuid hábmema.

Lávdegoddi háliida maiddái čujuhit ahte mánáid ja nuoraid organisašuvnnaid ja ovddasteddjiid berrešii buorebut searvvahit, sihke našuvnnalaš ja báikkálaš dásis. Dakkár searvvaheapmi dahká doaibmabijuid deaivileabbon ja vejolaččat nanne doahttaleami.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Boahtteáiggi roasuin berre leat čielga oktavuolta daid joavkkuid gaskkas maid ráđđehus háliida vuoruhit, ja mo roasuid hálddašeapmi duođai doaibmá. Okta ovdamearka dákkár vuoruhuvvon joavkkus koronapandemiija áigge lei mánát ja nuorat.
- Go dilli dahká vejolažžan, de berrejit eiseválddit geahččalit fátmastit mánáid ja nuoraid ovddasteddjiid ja ráđđádallat singuin eambo go dan maid dahke koronapandemiija áigge.
- Eiseválddit berrejit fuolahit ahte mánáid ja nuoraid vuhtiiváldin čađat váldojuvvo mielde oassin mearridanvuđđosii doaibmabijuin roasuid oktavuodas.

Riikkaidgaskasaš ovttasbargu ja nationála pandemijahálldašeami mearkkašupmi

Pandemiija lea váikkuhan Norgga dillái riikkaidgaskasaččat. Sihke formálalaš ja eahpeformálalaš riikkaidgaskasaš ovttasbargu covid-19-pandemiija vuostá lei deaŋalaš nationála gieđahallamii. Norga searvvai árjjalaččat riikkaidgaskasaš ovttasbargui hálddašit pandemiija, erenoamážit WHO, EU ja davviriikkaid ektui. Njoammuneastadandoaibmabijut maid eará eurohpalaš ja davviriikkalaš riikkat ásahedje váikkuhedje Norgga dillái, erenoamážit sisamáttkoštandoaibmabijuid dáfus. Dasa lassin lei riikkaidgaskasaš ovttasbarggus stuorra mearkkašupmi min nationála gieđahallamii, ovdamearkka dihte dakko bokte ahte dahkkojuvvojedje oktasaš šiehtadusat oastit njoammuneastadanreaidduid ja vaksiinnaid, ja ahte ráhkaduvvojedje váksiidnaovddiduvvomiin ja juogaduvvojedje dieđut dávddaid geažil ja dikšunvugiid birra. Ovttasbargu EO:in, ja earenoamážiid veahkki Ruotas, lei mearrideaddjin dasa ahte Norga árrat fidnii covid-19 váksiinnaid. Riikkaidgaskasaš ovttasbarggu ja riikkaidgaskasaš

šiehtadusaid berre viidáseappot ovddidit dainna ulbmiliin ahte geahpedit ođđa pandemiija vára, ja sihkkarastit buoret vuogádagaid árra riikkaidgaskasaš dieđiheami várás ođđa pandemiijaid birra.

Norgga eiseválddit leat guhkit áiggi aktiivvalaččat searvan riikkaidgaskasaš dearvvašvuodaovttasbargui. Lávdegoddi árvvoštallá ahte guhkesáiggi ángiruššan lei deatalaš koronapandemiija hálddašeapmái, ja dán ángiruššama joatkka ja nannen livččii maiddá deatalaš boahhtevas rádjersttideaddji dearvvašvuodakriissaid hálddašeapmái.

Riikkaidgaskasaš ovttasbargu lea áibbas dárbblaš Norgga lágidansihkarvuhtii. Mii lea dan duohken ahte riikkaidgaskasaš gálgvovvpašeapmi ii bissehuvvo dahje ráddjejuvvo mearkašahhti láhkái. Dát ii guoska dušše borramušgálvvuide ja dárbblaš golahusgálvvuide, muhto maiddá dálkasiidda ja mediisiinlaš biergasiidda. Nationála kapasitehta ja nationála gearggusvuodavuorkkát leat dehálaččat, muhto dat okto ii leat doarvái guhkesáiggi roasuid oktavuodas. Norgga eiseválddit berrejit danne nannet barggu ahte riikkaidgaskasaš ovttasbarggu bokte sihkkarastit min dárbblaš gálvvuid ja bálvalusaid váráiduhhtinsuorgái.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Ráđđehus berre fuolahit ahte Norga árvvovvpašeapmi oassálastá riikkaidgaskasaš ovttasbargui rájaidrasttideaddji dearvvašvuoda áitagiid gieđahallamis. Dása gullá earret eará buoridit soahpamušaid ja vuogádagaid mat unnidit riska ahte ođđa pandemiija čuožžilit, viidáseappot ovddidit árra dieđiheami vuogádagaid ja máhttojuohkima. Dasa gullá maiddá guhkesáigásaš ja strategalaš riikkaidgaskasaš máhtto- ja dutkanovttasbargu.
- Ráđđehus berre bargat dan ala ahte Norga searvá riikkaidgaskasaš šiehtadusaide ja vuogádagaide mat váikkuhit min fuolahuslinnjái sihkkarastima.
- Ráđđehus berre geahččalit oažžut sadjái geatnegasvuodaid mat sihkkarastet Norgga vejolašvuoda oastit váksiinnaid EU bokte.

Movt eiseválddit gieđahallet omicron-variánttaid

Nugo lávdegoddi lea árvvoštallan, de oaiivvildá lávdegoddi ahte maiddá omikronvariánttaid gieđahallan válđoáššis lei buorre. Fáktor mii omikronáigodagas hástalii eiseválddiid buohtastahttit pandemiija ovddit muttuiguin, lei álbmoga doaibmanávccahisvuolta ja luohttámuš pandemiija hálddašeapmái njiedjá. Nugo lávdegoddi árvvoštallá, de dagahii dat ahte ráđđehus oaččui eanet vuostehágu go ovdal ja erenoamážit fertii heivehit gulahallama álbmoga otnáš vuoiŋŋa mielde.

Dábálaš árgabeaivi buoret gearggusvuodain

Čakčat 2021:s ledje eanas rávisolbmui oalle bures suddjejuvvon váksiinnaid bokte, ja eanas nationála njoammuneastadandoaibmabijut heaittihuvvojedje. Ráđđehusas lei čakčamánu 25. b. 2021 rájes nationála strategiija ja gearggusvuodaplána, mii lei oaiivvilduvvon "dábálaš árgabeaivi buoriduvvon gearggusvuodain". Seammás lea deaddu dearvvašvuodabálvalusaide lassánan dán čavčča eará vuoiŋŋahatvigiid geažil go covid-19 geažil, mii earret eará lea stuora RS-epidemiija mánáid gaskkas. Dasa lassin vásihedje dearvvašvuodabálvalusat stuora váilevašvuoda eret jávkamis ja bargit váilo. Čavčča mielde sisačálihuvojedje eambbogat covid-19:in, ja delta-variánta dagahii eambo duodalaš buozalmasvuodaid mat dárbbášedje divššu intensiivaossodagas. Dilli rievddai miehtá riikka, ja sivat noađđái ledje mánggabealagat.

Deatlaš oassi strategijjas dábalaš árgabeaivvi hárrái stuorát gearggusvuodain lei ahte gielddain galggai leat válđoovddasvástádus bidjat johtui doaibmabijuid jos covid-19 leavvan, vejolaččat seammás eará hástalusaiuin, sáhtášii hástalit vuodđo- dahje spesialistadearvvašvuodabálvalusa kapasitehta. Lávdegoddi oaivvilda ahte dat lei rivttes strategija dalle, danne go gielddain lei buoremus diehtu báikkálaš dilis. Dábalaččat leat gielddat geain galgá leat dát ovddasvástádus ja čakčat 202:s ii lean fágalaččat buorre ágga sierra našuvnalaš stivremii.

Lávdegoddi árvoštallá ahte lei riehta ráđđehusas ahte doaibmabidjodási lei vuollegis riikkadásis golgotmánus skábmamánui 2021:s, danne go dálkkodeapmi suddjii álbmoga stuorámuš oasi duođalaš buohccivuodas. Seammás oaidná lávdegoddi oahppočuoggán ahte dilálašvuodain gos ovddasvástádus lea gielddain, berre ráđđehus vel čielgaseappot gulahallat dainna lágiin ahte dat addá báikkálaš eiseválddiide doarjaga álggahit báikkálaš doaibmabijuid dárbbu mielde.

Doaibmabijuid álggaheapmi eastadan dihte njoammuma leavvamis

Omicron rievdadii dili Norggas ja máilmmis. Go omikron álggos almmuhuvui, de lei ollu eahpesihkarvuhta, ja dearvvašvuoda- ja fuolahانبálvalusat ledje juo noadđin. Stuora njoammun Oslos skábmamánui 26. b. 2021 dagahii ahte Norga árrat gulai daid riikkaide Eurohpás main eanemusat gávdno dat ođđa ja dovdameahttun virusvariánta. Dan máhtu vuodul mii dalle gávdnui, oaivvilda lávdegoddi ahte livččii riehta ásaht nationála njoammueastadandoaibmabijuid juovlamánui 2021:s vuosttaš jahkebealis ráddjen dihtii ođđa virusvariántta johtilis leavvama.

Seammás árvoštallá lávdegoddi ahte eiseválddit obbalaččat eai lean oahppan doarvái pandemiija ovddit muttuin. Servodat rahppojuvvui buori muddui čakčamánu 25. beaivvi 2021, muhto ođđasit rahpanproseassa lei bistán gitta álgogeasi rájes. Dan áigodagas leimmet vásihan mánggaid njoammudávdohtosiid ja áigodagaid go servodagas ledje garra doaibmabijut. Lei maid bures dovddus ahte sáhtte ođđa virusmutašuvnnat šaddat, muhto lávdegoddi árvoštallá ahte eiseválddit eai váldán ođđa mutašuvnnaid várra doarvái bures vuhtii iežaset duohta barggus. Ođđa virusvariántta gieđahallan lei álggos veaháš eahpečielggas. Álbmoga vaksineren ođasmahttindosain čakčat 2021:s manai njozet. Fágalaš ávžžuhus ođasmahttindosa birra dearvvašvuodabargiide ja rávisolbmuide vuollel 65 jagi bođii easka skábmamánus. Seammás ledje mánga ovdamearkka váikkuhangaskaomiin mat livčče sáhttán geahpedit doaibmabijuid noađi jus dat livčče vuhtiiváldojuvvon ovddalgihtii. Dearvvašvuodaeseválddit eai lean fuolahán doarvái iskankapasitehta ieš- ja deasttaid oastimiin. Dat dagahii earret eará ahte go omikron bođii, de eai sáhttán jeavddalaččat čađahit iskkademiid doaibmabidjun doallat joatkkaskuvllaid ruoná dásis dahje bisuhit njoammuma vuolábealde almmá stuora buozalmasjávka haga. Viidáseappot ii lean skuvllaid johtalusčuovgamálla rievdaduvvon nu ahte dat doaimmai dohkálaččat buot skuvlásiide. Sisriikkalaš koronasertifikáhta geavaheapmi ii lean čielggaduvvon ja guovddáš ekonomalaš doarjjaortnegat nugo bálkadoarjjaortnet, eai lean doarvái bures čielggaduvvon.

Dan vuodul oaivvilda lávdegoddi ahte eiseválddit geasi ja čavčča 2021 eanet galggašedje oahppat pandemiija ovdalaš muttuin ja váldit dán oahpu praktihkalaš ráhkkaneapmái vejolaš ođđa njoammubáru vuostá. Dan oktavuodas oaivvilda lávdegoddi ahte lei earenoamáš unohas go ráđđehus oinnii bággehallan váldit atnui rukses dási joatkkaskuvllain juovlamánus 2021, ja go iskanváilivuodat mielddisbukte viiddis ja guhkiduvvon karantenajuolggadusaid. Go ráđđehus dattetge mearridii váldit atnui rukses dási joatkkaskuvllain, de árvoštallá lávdegoddi ahte ráđđehus livččii čielgaseappot galgan diedihit sihke álbmogii ja Stuoradiggái ahte geahččalemiid váilevašvuhta lei dehálaš ággan ásaht rukses dási.

Sisafievrrendoaibmabijut ledje doaibmabijut mat gáibidedje ollu resurssaid ja mat čuhce erenoamážit omikronáigodagas, go ođđa variántta njoammun lei viidát Norggas go min ránnjáriikkain. Fágaetáhtain ledje iešguđetlágán árvvoštallamat sisamátkedoaimmaid geavaheami ja beavttu birra ráddjet sisafievrridannjoammuma. Koronálávdegoddi oaivvilda ahte lea dárbu árvvoštallat mo njoammuma sisa- ja olggosfievrrideami sáhtta muddet pandemiija áigge, earret eará eastadan dihte giddemiid main sáhttet leat stuorra negatiiva váikkuhusat. Jus boahte pandemiija lea mielddisbuktán eanet duođalaš virusa go SARS-Cov-2, de lea mearrideaddjin ahte álggahandoaibmabijut sáhttet álggahuvvot johtilit, ahte vuogádaga lea vejolaš gieđahallat ja ahte doaibmabijut leat beaktilat.

LÁVDEGOTTI ÁVŽŽUHUS

- Guhkilmas roasuid oktavuodas berrejit eiseválddit nannet vuogádagaid vai oahppama sáhtta jođánit geavahit ávkin nu ahte pandemiija hálddašeami deaivamis lassána beroškeahttá roasu guhkkodagas.
- Boahttevaš pandemiijad oktavuodas berrejit eiseválddit geahččalit nu bures go vejolaš doalahit oahpahussuorggi rabasin. Johtolatčoahkkádusmodealla sáhtta leat beaktilis váikkuhangaskaoapmi dan juksamis. Málle berre danne árvvoštallojuvot ja veardidit viiddiduvvot fátmastit alit oahpu.
- Eiseválddit berrejit guorahallat ja evalueret daid sisamátkedoaimmaid organiserema, mat geavahuvvojedje koronapandemiija áigge, dainna ulbmilin ahte beavttálmahttit ja kártet servodatgoluid ja ávkástallama boahteáiggi pandemiija dillái. Lávdegoddi rávve viidáseappot ahte eiseválddit ráhkadit gearggusvuodaplánaid dasa mo dárbbu mielde jođánit sáhtta bidjat johtui doaibmabijuid rájiid alde ráddjen dihte sisafievrridit njoammuma.